

Ptaki wodne Bałtyku

Tekst: Mikołaj Koss, Ilustracje: Cezary Wójcik, Mikołaj Koss

Grupa: 7-9 lat

Ptaki wodne to ptaki, które żyją na wodzie lub w jej pobliżu. Morze Bałtyckie i jego wybrzeża, zatoki i ujścia rzek są ostoją dla wielu gatunków ptaków, które pojawiają się tutaj w okresie lęgów, migracji i zimowania. Najczęściej spotykane nad Bałtykiem ptaki to: łabędzie, kaczki, mewy, rybitwy, kormoran, alki, nury, perkozy i siewkowce.

Okres lęgowy to okres przypadający na wiosnę i lato, w którym ptaki odbywają lęgi. Ptaki wodne w tym czasie łączą się w pary i składają **lęg** (jaja). Jaja są składane do gniazda lub bezpośrednio na ziemi. Ptaki w okresie lęgowym pod miejsce do gniazdowania będą wykorzystywać piaszczyste łąki (np. rybitwy, mewy, sieweczki), wydmy (ohar), zalewane nadmorskie łąki (czajka, krwawodziób), trzcinowiska (np. łabędź niemy i krzyżówka), drzewa (np. kormoran i nurogęś).

Wiele ptaków wodnych w okresie lęgowym tworzy kolonie (np. rybitwy, mewy), dzięki czemu są w stanie ostrzegać się nawzajem i atakować w przypadku pojawienia się drapieżnika (lis albo norka amerykańska), który mógłby zjeść lęg lub pisklęta.

Coroczne wędrówki ptaków (migracje), zarówno jesienne jak i wiosenne, są wymuszone zmianami pór roku. Wraz ze skracającym się dniem i spadkiem temperatury, pojawia się problem niedostatku pokarmu (owadów i roślin), późną jesienią i zimą pojawia się pokrywa śnieżna, która wielu gatunkom uniemożliwia zdobywanie pokarmu. W wypadku ptaków wodnych głównym powodem zmuszającym je do migracji jest zamarzanie zbiorników wodnych.

Wybrzeża morskie Bałtyku (zatoki i ujścia rzek) stanowią ważne miejsce przystankowe podczas migracji, gdzie ptaki mogą odpocząć i uzupełnić zapasy tłuszczu podczas żerowania. Odbywanie wędrówki na daleką północ (Skandynawia i Syberia) na obszary tundry i tajgi oferuje liczne miejsca lęgowe z bardzo bogatą bazą pokarmową (masowy pojaw owadów). Z kolei zimowiska w zachodniej i południowej Europie i Afryce oferują bogate żerowiska i miejsca odpoczynku w okresie niesprzyjających warunków na lęgowiskach na północy.

Zimowanie to okres od późnej jesieni do wczesnej wiosny, kiedy ptaki gromadzą na obszarach płytkich wód przybrzeżnych, zatok morskich i ujść rzek, które są zasobne w pokarm (ryby, małże, skorupiaki i podwodną roślinność).

Rys. 2. Edredon to przedstawiciel gatunków zimujących na Bałtyku.

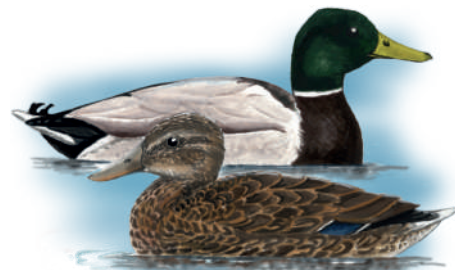

Rys. 3. Biegus zmienny jest jednym z najczęściej spotykanych jesiennych migrantów.

Rys. 3. Sposób ustawiania stóp u kaczki czernicy podczas pływania.

Rys. 4. Usytuowanie nóg z tyłu tułowia u nura czarnoszyjego.

Rys. 5. Dzięki różnym przystosowaniom ptaki wodne mogą utrzymać ciepłotę ciała zimą.

Oprócz cech wyróżniających ptaki spośród zwierząt, czyli przystosowań do lotu, takich jak: przekształcenie kończyn przednich w skrzydła, posiadanie piór i pneumatycznych kości, ptaki wodne, aby żyć w środowisku wodnym, muszą być odpowiednio do niego przystosowane. Trzy główne przystosowania ptaków wodnych to: ochrona przed utratą ciepła, przystosowania do przebywania pod wodą i przystosowanie do zdobywania pokarmu.

Ochrona przed utratą ciepła to przede wszystkim zewnętrzna warstwa piór okrywowych, pod którą znajduje się warstwa piór puchowych. Ptaki wodne, podobnie jak ssaki morskie, posiadają grubą warstwę tłuszczu, która zapewnia im izolację termiczną. O tym na ile efektywny jest ptasi puch w utrzymywaniu ciepłoty ciała, świadczy fakt, iż najcieplejsze kurtki i śpiwory są robione właśnie z niego. Pomimo iż ptasie pióra i puch świetnie utrzymują ciepłotę ciała, nie są wodoodporne. Gdy namokną, ciało ptaka wychładza się. Pióra ptaków są nasycone tłuszczową wydzieliną z **gruczołu kuprowego**, który znajduje się nad nasadą ogona. Jest ona rozprowadzana przy pomocy dzioba, kiedy ptak czyści swoje upierzenie. Dzięki temu staje się ono wodoodporne (stad bierze się powiedzenie „spływa jak po kaczce”). Zewnętrzna natłuszczona warstwa piór tworzy poduszkę powietrzną, która w środku jest wypełniona ogrzanym przez ciało powietrzem, doskonale izolując ptaka od niesprzyjających warunków atmosferycznych.

Rys. 6. Rodzaje stóp u ptaków wodnych: kormorana, perkoza, łyski i gągoła (kaczki).

Przystosowaniem do przebywania po wodą oprócz wodoodpornego upierzenia są odpowiednio przystosowane nogi do nurkowania. Nogi nurkujących ptaków, podobnie jak ich ciężar ciała, są przesunięte do tyłu, przez co na lądzie ptaki przemieszczają się w niezdatny i ociężały sposób. Pod wodą nogi ptaków ruszają się naprzemiennie do przodu i tyłu, a dzięki odpowiednio zmodyfikowanej stopie o zwiększonej powierzchni odpychają ciało ptaka do przodu - działają na zasadzie płetw u nurka. Palce stóp ptaków mogą być spięte błoną pławną (kaczki, łabędzie, mewy), pokryte płatkami (łyska) lub mogą być spłaszczone (perkozy). Stopy oprócz pływania i nurkowania są wykorzystywane przez ptaki przy wznoszeniu się w powietrze, kiedy ptaki nabierają rozpędu. Są również pomocne przy lądowaniu na wodzie. Stopy ptaków pełnią ważną rolę w termoregulacji, w zimne dni ptaki wystawiają ciemne stopy z szeroko rozpiętymi błonami pławnym na słońce. Dzięki specjalnemu układowi naczyń krwionośnych ciepła krew tętnicza oddaje ciepło wracającej z nóg do tułowia krwi żyłnej. Do nóg dociera dobrze natleniona, ale zimniejsza krew tętnicza. W ten sposób ptak nie traci ciepła w nadmiarze. Z kolei w ciepłe letnie dni, dzięki dużej powierzchni stóp ptak pozbywa się nadmiaru ciepła z organizmu, obniżając w ten sposób temperaturę ciała. Nie wszystkie gatunki ptaków nurkujących, napędzają swój ruch przy pomocy kończyn tylnych, albowiem (np. alka i nurzyk) wykorzystują pod wodą skrzydła, „latają pod wodą”, dzięki czemu są bardzo szybkie. Najgłębiej nurkującymi ptakami na świecie są pingwiny cesarskie, które potrafią nurkować na imponujące głębokości 250-500 m. W Bałtyku najgłębiej nurkują nurzyk i lodówka - do 60 m.

Rys. 7. Nurkująca alka wykorzystuje skrzydła niczym płetwy.

Rys. 8. Lodówka obok nurzyka jest jednym z najgłębiej nurkujących naszych ptaków wodnych.

Przystosowanie do zdobywania pokarmu, głównie dotyczy kształtu dzioba, który usprawnia tę czynność. Gatunki żywiące się małżami i skorupiakami (np. lodówka), za którymi nurkują do samego dna, posiadają krótkie silne dzioby o zaokrąglonym końcu. Ptaki, które jedzą ryby (kormoran, nurogęś) mają długie wąskie dzioby, których koniec jest zaostroszony lub zakończony haczykiem, który ułatwia trzymanie w dziobie schwytej śliskiej ryby.

Rys. 9. Dzioby: lodówki, nurogęsi, biegusa zmiennego, rybitwy czubatej i mewy srebrzystej pozwalają sprawnie zdobywać różnego rodzaju pokarm.

Nie wszystkie ptaki wodne zdobywają pokarm nurkując. Łabędzie i kaczki właściwe (np. krzyżówka) zdobywają pokarm wkładając głowę oraz szyję pod wodę i przekręcając kuper do góry. Gatunki te żerują w płytkiej przybrzeżnej wodzie, ich pokarm stanowi roślinność wodna i bezkręgowce. Łabędzie, gęsi, kaczki (np. świstun) mogą również żerować na lądzie, pasąc się na łąkach czy polach. Inne gatunki, takie biegusy i sieweczki, zdobywają pokarm (bezkęgowce) na brzegu, pośród wyrzuconych przez fale glonów. Rybitwy polują na ryby, które lokalizują z powietrza lecąc nad wodą, po czym z impetem wpadają do wody i chwytają rybę. Mewy, inaczej niż rybitwy, są wszystkożerne np. mogą żerować na polach, zjadając znajdowane tam bezkręgowce, żywić się odpadkami rybnymi w portach rybackich, w poszukiwaniu pożywienia nie obce jest im również odwiedzanie wysypisk śmieci. Mewy i wydrzyki trudnią się wykradaniem zdobytego pożywienia innym gatunkom, takim jak rybitwy, mniejsze mewy czy nurkujące kaczki.

Rys. 9. Żerujące: uhla podczas nurkowania, krzyżówka podczas zanurzenia i lecąca rybitwa białoczelna..

Dla ptaków nurkujących głównym **zagrożeniem** jest **przyłów**, czyli przypadkowe zaplątanie w sieć rybacką. Połowy ryb odbywają się na bogatych w pokarm obszarach morskich, które są również atrakcyjne dla wielu gatunków ptaków wodnych. Ptaki nurkując, nie są w stanie zauważyć rozpiętej sieci rybackiej, wpadając w nią, pływają się i giną na skutek uduszenia. Innym zagrożeniem, które negatywnie oddziałuje na ptaki wodne jest **płoszenie** przez statki, łodzie motorowodne, skutery, wind- i kite surfing czy pieszych z psem na plaży. Płoszenie dotyczy zarówno ptaków zimujących, migrujących i lęgowych. W wypadku tych ostatnich może ono doprowadzić nawet do porzucenia lęgu.